

Kiadatlan térkép Érsekújvár 1621-i ostromáról.

Az 1621-i érsekújvári győzelem, mint Bethlen Gábor kiváló hadvezéri talentumának bizonyítéka és mint taktikájának sikere, hadtörténelmi szempontból mindig az érdeklődés középpontjában állott. Az ostromról több ízben jelentek már meg részletes leírások, de olyan egykorú térkép, mely a hadi helyzetet szemléltetővé teszi, eddig nem volt ismeretes. Ezt a hiányt tölti ki a mellékelt térkép, melyet Pietro Gritti, Velence bécsi követe mellékelte 1621-ben, 36. számú követjelentéséhez. „Germania Dispacci“ c. alatt összefoglalt jelentései, az olasz állami levéltárban vannak¹ s a róluk készült másolat, amely nem teljesen pontos, de használható, a bécsi állami levéltárban található.² A mellékelt térkép az eredetiről Velencében készült kópia,³ a Dispacci olasz szövegét pedig a Bécsben levő másolatból idézem.

A bécsi udvar érdeklődését különösen Buquoy generális halála alkalmával keltette fel az 1621-i várostrom, mert Pietro Gritti az udvarnál szerzett információk alapján, Buquoy személyével való összefüggésben, illetve személyének kidomborításával, emlékezik meg jelentéseiben az érsekújvár-guttai harcokról.

A térképen csak a vár, az utak és az ostromlók táborainak környéke van pontosan kidolgozva, mert a táborok állásának feltüntetése volt a tervező egyetlen célja; a hajóhíd, a táborokat összekötő utak, sáncok, közelítő árkok és a táborok rajza igen pontos. Ezek Buquoy vezetése alatt, május 29. óta készültek, amióta a császári sereg a vár körül tábort ütött.

A térkép készítője ismeretlen, csak annyi állapítható meg a finom rajzolásról és színezésről, hogy készítője a császári hadsereg egyik gyakorlottkezü tisztje lehetett, ki jelen volt az ostromnál, mert a császári hadsereg elhelyezkedéséről, az ezredek neveiről és számáról a térkép magyarázatában pontosan beszámol.

A térképen a vár neve ki van húzva, a róla készült má-

¹ 61. köt. 20. marzo 1621/22. febb. 119. l.

² *Miskolczy Gyula*: A házi, udvari és állami levéltár Bécsben. 5. közl. Levéltári Közlemények 5. évf. 122. l.

³ A térképmásolatot, melyre Angyal Dávid egyetemi tanár úr hívta fel a figyelmemet, a bécsi Collegium Hungaricum szíves támogatásával és anyagi segítségével sikerült Velencéből megszereznem.

solaton (Staatsarchiv, Wien) „noions“ (noyau) olvasható a helyén, de minden kétséget eloszlat a követjelentés szövege, mely szerint: „... küldöm *Castelnovo*, a császári felség és a fejedelmek seregállásának és a Buquoy generális által készítettett erődítések és sáncok térképét, amely kegyelmességedet is érdekelheti.“⁴ A jelentés e mondata tartalmilag megegyezik a térkép címével, de a térkép címe azt is megmondja, hogy az 1621 július 14.-i táborállást mutatja.

Az ostromló sereg, amint a térképen látható, három oldalról vette körül a várat, tehát nem zárta teljesen körül. Ezt különben Angyal leírásában és Olchvárynál is olvashatjuk.⁵

Buquoy tábora a Nyitra bal partján volt, de a sereg többi részével hajóhíd kötötte össze.⁶ Ezt a táborn *La Motta*, *Don Balthassar* és *Dampierre* nevét viselő három lovas- és két gyalogezred alkotta.⁷ A Nyitra és mocsárba vesző mellékága között két *Wallenstein* lovas- és három gyalogezred táborozott: *Zuccheri* és *Sasso* válogatott nápolyi gyalogosai. Ezt a két táborn a mocsarakat gondosan elkerülő utak kötötték össze a vártól nyugatra és északra eső táborokkal.

Legmesszebb volt Buquoytól Tieffenbachnak a térképen G betűvel jelzett serege, „ezért Buquoy elhatározta, hogy Tieffenbachot kimozdítja jelenlegi táborából, mely az ő táborával éppen szemben volt és visszavonja őt tábora közelébe, attól való félelmében, hogyha ott marad előbbi helyén, amely nagyon távol van a sereg többi részétől, az éj folyamán Gábor serege megtámadja és tönkreteszi.“⁸ Ez pedig tekintélyes részét alkotta a császári haderőnek: *Tieffenbach* és *Breiner* két gyalogezredet vezetett, a négy lovasezred közül háromnak a neve biztos: *Lebel (Löbl)*,⁹ *Histerle-Isterle*,¹⁰ *Gr. Monte-*

⁴ „Sara con queste il disegno della Pianta di Castelnovo con l'accampamento dell'esercito di sua Maesta Cesarea del Principe di forti e trincee fatte del General Buccoi per quello dell'Eccellenze Vostre, che havessero curiosita di vederle.“ (*Germania Dispacci*, 61. No. 36. 119. l.)

⁵ Lásd *Angyal Dávid*: A magyar nemzet története. VI. köt. Bpest. 1898. 513. l. és *Olchváry Odón*: Bethlen Gábor első támadása II. Ferdinánd ellen. (Hadtörténelmi Közlemények: 1890. évf. 548. l.): „Érsekújvárt hosszabb idei megszállás után sem volt képes teljesen körülzárolni.“

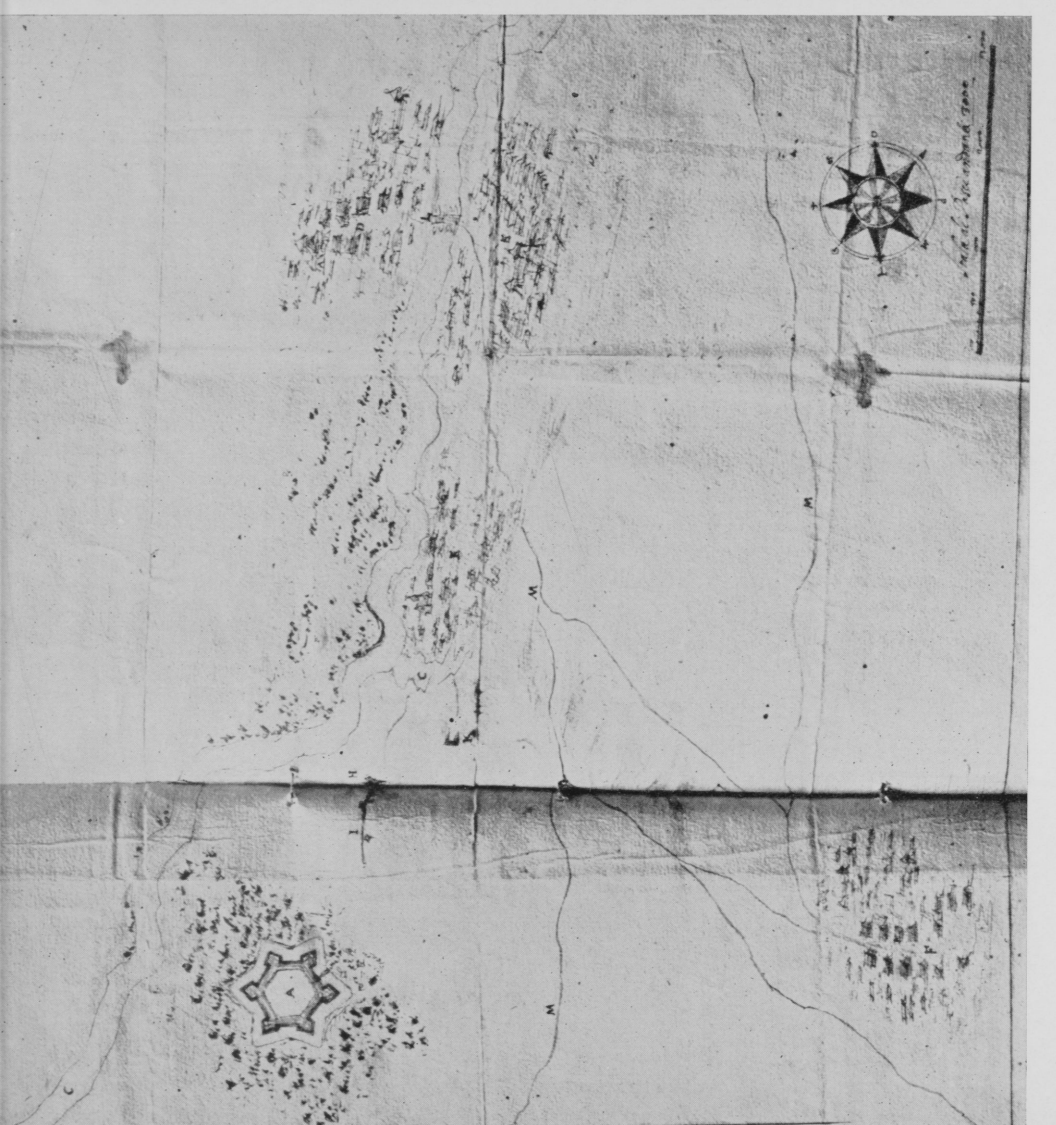
⁶ *V. ö. Olchváry* u. o. „Az ostromló sereg egy részének a bal parton kellett táborba szállni...“ 549. l.

⁷ Térképen D betű.

⁸ „Ha convenuto pero Buccoi far levare il Collonel Tifimpoch dal suo quartiere, che era situato in loco direttamente opposto all'alloggiamento di detto Buccoi e ridurlo in vicino alli quartieri per timore, che restando nel loco dove era prima il qual e molto distante dal posto dove si trova alloggiato il restante dell'esercito, fosse di notte assalito e rotto dalle genti del Gabor.“ (*Dispacci*.)

⁹ *V. ö. Wrede*: Geschichte der k. u. k. Wehrmacht, Wien, 1901. (Arquebusier Reg. Obrist Löbl, Feldzüge: 1621 in Ungarn, Gefecht bei Neuhausel und Gutta) III. Bd. II. Hälfte. 372. l.

¹⁰ *U. o. Reg. Histerle*: Belagerung und Gefecht von Neuhausel. 374. l.

Carta della Isola di ...
 ...
 A. Fortezza di ...
 B. ...
 C. ...
 D. ...
 E. ...
 F. ...
 G. ...
 H. ...
 I. ...
 K. ...
 L. ...
 M. ...

cuccoli.¹¹ A nyugati frontot¹² *Schlick* két gyalogezrede, *Gauchier* kétszáz lovasa és három lovasezred alkotta; neveik: *Don Pietro Aldobrandini*.¹³ *Don Pietro Medici*¹⁴ és *Conte Bia*.¹⁵ Összesen 12 lovas és 9 gyalogezred alkotta az ostromló haderőt, ami egyáltalán nem meghatározható számadat, mert a regimentek légénységének száma 1—5000 között mozgott; mindenesetre voltak teljes létszámú ezredek, mert Buquoy május 29. óta táborozott Érsekújvár alatt és azóta (tehát a térkép szerint június 14-ig) erősítést is kapott, de a hosszas háborúskodás és a folytonos csatározások miatt, a fizetés és az élelem hiánya és a pestis¹⁶ nagyon megtizedelte a császári hadsereget.

A vár és a Nyitra között vannak a Buquoy rendeletére a várostrom céljaira épített közelítő sáncok. „A sáncok és a feltöltött utak készítése nagyon lassan folyt, azon akadályok miatt, amiket a magyarok okoztak, kik folyton kellemetlenkedtek nekik kitéréseikkel és kirohanásaikkal.”¹⁷ De június 14-én, a magyarázat szerint, a sáncok már készen voltak,¹⁸ ellentétben a magyar sereg értesüléseivel: „... a császáriak még június 14-én is sánczot nem vethetnek volt.”¹⁹ Buquoy három ágyúval és 500 főnyi gyalogosórséggel ellátott erősséget építtetett (*H*), melynek védelmére futóárkokat (*I*) húzattott és mentsvárat (*K*) készíttetett.

2000 magyar lovas (*B*) táborozott a Nyitra bal partján; ez a szabad lovas csapat is okozhatott „kellemetlenkedést” a császáriaknak, egyszersmind pedig biztosította az élelemszállítást Esztergom felől, amit Tieffenbach közelebbvonása is megkönnyített. „A magyarok előtt még inkább nyitva marad az út az erősség ellátására, amikor csak akarják.”²⁰ Éppen ez az Esztergom felőli élelemszállítás — ami igen nagy előnyére szolgált a magyaroknak — és nagy harci készségük kelthette a császáriakban azt a hitet, hogy az „Újváron levő magyarok tovább is segítséget kaptak az esztergomi török-

¹¹ *U. o.* 576. l.

¹² A térképen *F*.

¹³ *U. o.* III. Bd. II. Hälfte. 577. l.

¹⁴ *U. o.* III. Bd. I. Hälfte. 177. l.

¹⁵ *U. o.* (*Bia* = *Biglia*) 575. l.

¹⁶ „Ügy hírlik, hogy a császári seregben terjed a pestis és már ebben a városban is felütötte a fejét.” (*Dispacci*.)

¹⁷ „L'opera delle trincee e delle strade coperte si proseguisce dalli Imperiali assai lentamente per l'impedimento che ricevono dagli Ongari che li molestano con continue sortite e scorrerie.” (*Dispacci*.)

¹⁸ „Trinciera di gia ridutta in perfettione” etc. (A térképen *i*.)

¹⁹ *Olchbáry* említett értekezésében 550. l.

²⁰ „Resta in questa maniera tanto piu libera la strada agli Ongari de soccorer sepre che vogliono quella fortezza.” (*Dispacci*.)

től.²¹ Az Esztergomba vivő útát az ostromlók egyáltalán nem zárták el, pedig ennek a várral, a várárkon és a Nyitrán átvezető felvonó hidakon keresztül, jó összeköttetése volt, amint az egy 1595-ből való egykorú, eddig kiadatlan, metszeten látható.²² A vár környéke és az Esztergomba vivő útvonal az 1621-i ostromtérképen nincs pontosan kidolgozva, mert ez csak a császári haderő elhelyezkedését mutatja, vagy szándékosan, vagy mert rajzolója nem ismerte a vár közeli környékét. Ehelyett csak mocsarakat jelez, pedig a magyarok a mocsarakon át is fenntartották az útakat, mint azt az élelemszállítás zavartalansága mutatja.

A császári sereg helyzete a július 10-i események folytán fordult válságosra, részint azért, mert a katonaság megtagadta az engedelmességet, részint Buquoy eleste miatt. Erről Pietro Gritti július 17-i jelentése számol be: „A múlt szombaton, azaz f. hó (július) 10-én az Ujvárott levő magyarok közül 700-an kijöttek a várból, hogy megtámadják a császári seregnek 400 lovasból álló csapatát, amely fedezte a síkságon vitt élelmiszereket. Miközben csatározni kezdtek, Buccoi generális meghallván ezt, rögtön segítségükre küldött 1200 másik lovas és ő maga is elindult szabad csapataival. Eközben a csatározás a császáriakra olyan kedvezőtlenül folyt, hogy még mielőtt megérkezett volna a mondott segítség, kezdtek hátat fordítani (a császári katonák). Ezt tették azok is, akiket azért küldtek, hogy segítségükre legyenek, megállítsák őket és hogy szembeforduljanak a magyarokkal, amit annál is inkább megtehettek volna, mert nagy fölényben voltak és a seregnek közelben levő többi része is egy pillanat alatt segítségükre jöhetett; mégis futásnak eredtek, anélkül, hogy a generális visszaparancsolhatta és az ellenséggel szembefordíthatta volna őket, kéréssel, fenyegetésekkel és példaadással saját magát is kiteve félelem nélkül minden veszélynek; menekülésük közben mindaddig kergették őket a magyarok, míg Tieffenbach, táborából kimozdulva, megállásra nem kényszerítette őket. Ennél az esetnél a magyarok közül kevesen haltak meg, a császáriak közül 150-en. Ezek között találták 13 sebbel holtan Buquoy generálist...” „Ennek az eseménynek ilyen váratlan vége, amely az erőknél a magyarokra nézve kedvezőtlen eloszlása ellenére is bekövetkezett, annak rovására irandó, hogy a császári katonák között egészben és részben rossz és kedvezőtlen hangulat uralkodott, aminek az volt az oka, hogy nem kaptak fizetést, járandó-

²¹ „Ongari che sono in Castelnovo... continuo aiuto dalli Turchi, che si trovano in Strigonia.” (*Dispacci*.)

²² Urbium precipitarum mundi theatrum quintum, Auctore Georgio Braunio Agrippinate. 1572—1618. 6. köt. (*Hadülevéltár*. Térképgyűjtemény. Bécs.)

Érsekújvár 1595-ben.

Houfnagel György egykorú metszete.

ságukból még nem kaptak semmit, a legkisebb részt sem, nem Buquoy hibájából, akinek úgy mondják, ugyanezek a katonák többször kijelentették, hogyha nem kapnak fizetést, adandó alkalommal nem fognak tovább harcolni.

„Egy ilyen fontos személyiség elvesztésének igen nagy a jelentősége és kedvezőtlen Őfelsége ügyeire, főleg azért, mert sok erénye, egyéni értéke, bizalmat és tekintélyt biztosítottak számára katonái előtt és minden más nép szemében.”

„A magyarok harci készsége alaposan megnövekedett a multkori ütközet sikere következtében“, stb. Ez már a július 24-i jelentés, mely a császáriak guttai vereségéről számol be.

Dr. Nagy Julia.